

ՀԱՋԱՐՈՍ ՏԷՐ-ԴՐԵՂՈՐԵԱՆ

6131

Թ Ի Յ Խ Ջ Ա Ի Ա Դ

(Պատկեր Բրդական կեանքից)

(Ն Մ Ա Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն)

2041

Թ Ի Ժ Լ Ի Ս

Կ. Մարտիրոսեանցի || Тип. К. Мартиросянца.

Орбелиановская ул., д. № 1|2.

1899

Յ Է Յ Խ Զ Ա Ի Ա Գ

(Պատկեր Բրդական կեանքից)

(Նմանութիւն)

Дозв. цензурою. 28-го декабря 1899 г. Тифлисъ.

472

Գարուն էր: Մայիսեայ գեղեցիկ օրերից մինը: Արևը մօտենում էր իր վերջալուսին: Հսկայ լեռներն ու սեպ ժայռերը խռովածի պէս շուռ էին տուել երեսներն արևից ու վիթխարի ստերները ձգել դէպ արևելք: Երկնքի յաղթահարւած թագուհին իր թոյլ ճառագայթներով վերջին համբոյրն էր դրոշմում լեռների գազաթներին ու մեղմիկ շոյում սաղարթախիտ ծառերի հսկայ կատարները: Դառ ու ծաղիկ գլուխները խոնարհած՝ պատրաստուում էին երեկոյեան քաղցր նիրհին: Չարածճի դիփիւռը անուշ օրօր էր հնչում նիրհող

բնութեան, հով ու զով սփռում չորս ղին: Նրան ձայնակցում էր մայրսուան կարկա-
չիւն խենթ ու խելառ առւակը, որ ծը-
նունդ առնելով լեռան կատարի հալոդ
ձիւներէից, գալարուն օձի պէս սողում էր
ու փռւում լեռան լանջից դէպ ընդարձակ
սիզառէտ դաշտը:

Դա մի նաշխուն գորգ էր, որի վրայ
ճտւտում էին բազմերանգ ծաղկունքն ու
սիրային անուշ համբուրներ փոխանակում
սիրակէզ բլբուլի ու մեղմիկ գեփիւռի հետ:
Բնութեան այդ համերգին ձայնակցում էր
լեռան ստորոտից քիւրդ հովւի գլզլան
շւին, որ իր քաղցր դայլայլիկներով ցրած
հօտին հրաւիրում էր գիշերային եաթաղը:
Հեռուն, ընդարձակ դաշտի մի անկիւնում,
լեռան լանջին փռւած էին քսանի չափ
հովաւական վրաններ: Նրանց դռներին դար-
նան նաշխուն ծաղիկների պէս ճտվտում
էին դառ ու ուլ, հորթ ու մանուկ, որոնց

մերկութիւնը ծածկող միակ կարճ-կարմիր
շապիկները նոյնքան դղզւած ու կեղտից
ուռացած էին, որքան գառների սև ու
կարմիր բուրդը: Վրանների մէջ իր վայրէ
շքեղութեամբ ու մեծութեամբ աչքի էր
ընկնում մէկը, որի չորս կողմը կարծես
շուրջ պար էին բռնել միւսները:

Դա Ջաւադ շէյխի վրանն էր: Վրա-
նի դռներ փոքրիկ քրդական գորգի վրայ
ծալապատիկ նստած էր ինքը շէյխը:
Եօթանասուն երկար ու ձիգ տարիները
կարծես նրա վրայից սահել էին ինչպէս
իր բնակավայր սեպ լեռների անուշ դե-
փիւռը: Նրա կլորիկ սիրուն դէմքը դեռ
պահպանել էր իր երիտասարդական թար-
մութեան հետքերը: Խոշոր, սև աչքերը
վառւում էին խիտ յօնքերի տակ իրանց
անշէջ խարոյկների պէս: Միայն ալեխառն
նոսր մօրուքը մատնում էր ծերուկի տա-
րիքը:

Չէջի Ջաւադը Սեպուհ լեռների միա-
հեծան տէրն էր: Նրա ձեռին դողում էին
բոլոր քիւրդ աշրիաթները: Ոչ մի բէկ ու
բէկզադէ չէր համարձակւիլ շիտակ նայել
նրա նրա արծւի աչքերին: Նրա խօսքը
ամենի համար երկնառաք պատգամ էր
ու լոկ ակնարկը՝ հրաման: Բայց այս մեծ
արտօնութիւնների ու ընդհանուր յարգան-
քի հետ նա կրում էր և ամենեւեմն ար-
պարտաւորութիւններ, որոնց արդարացի
կատարումն էր միայն իրաւունք տալիս
նրան վայելելու այդ յարգն ու պատիւը:
Նա վարում էր իր հովանաւորութեան
տակ զտնւող բոլոր աշրիաթների գատերն
ու վէճերը: Նա հայր էր ամենքին, նրա
ձեռքից հաւասար պատիժ էին կրում
աղնւատոհմ բէկզադէն ու հովւի կիսամերկ
լամուկը: Վայ նրան, ով կը համարձակէր
խախտել հայրաւանդ սովորութիւններից
մինը: Նա թէկուզ լինէր հէնց իրա ինք-

նակալ Չէյխի միակ որդին, կը զրկւէր
կեանքից: Նա իր կեանքի բոլոր գծերով
կենդանի օրինակ էր ամենքին: Հազիւ թէ
այդ լեռները ծնած լինէին Ջաւադ Չէյխի
պէս թուր ու «կոպալ» խաղացնող մի
կտրիչ մարտիկ: Քանի քանի անգամ նա
մասնակցել էր տաճկական պատերազմնե-
րին, ուր ցոյց էր տւել իր հուժկու բազկի
կորովի ոյժը: Ինքն օսմանեան վեհապետը
ակնածում էր այդ ձերուկ առիւծից, որի
թաւոտ կուրծքը յաճախ զարդարում էր
իր կայսերական հարուստ շքանշաններով:

Բայց Ջաւադ Չէյխը ոչ իր իշխանա-
կան փառքովն էր հպարտանում, ոչ փայ-
լուն շքանշաններով: Նրա հրճանքն ու
փառքը իր միակ որդին էր, լեռների
պարծանքը, քիւրդ գեղեցկուհիների կուա-
ծաղիկը: Հէյդար բէկը, Չէյխի միակ յոյս
ու ժառանգը թէև քսանուչորս տարին
արդէն լրացրել էր, բայց դեռ ամուրի էր:

Ոչ քիւրդ գեղեցիկուհիների նազելի հրապուրանքը և ոչ հօր խիստ հրամաններն ու սպառնալիքները կարողացան խելքի բերել յանդուգն երիտասարդին: Նա սիրում էր մի հայի աղջիկ: Սրբէ (Սարգիս) քեհի գեղեցիկ քանոն վաղուց խելքից հանել էր Հէյդար բէկին:

Ջաւադ շէյխի օբան մի լուռ իրարանցումի մէջ էր: Կայծակի արագութեամբ ականջէ ականջ էր անցնում նոյն խորհրդաւոր փսփսոցը: Մի շաբաթ էր, որ Հէյդար բէկը իր մի բուռն քաջերով անհետացել էր օբալից ու նրա մասին մինչ ցարդ ոչ մի լուր չըկար:

—

Գիշեր էր: Սև ու մութ գիշեր: Խիստ խաւարը երկինք ու գետինք խառնել էր իրար: Յերեկւան պարզ կապուտակամարը յօնքերը կիտել էր, ամօթխած հարոյի պէս հաստ ամպի քողով երե-

սը մթնակալել: Ծառ ու ծաղիկ խօլ խաւարից վախեցած կուչ էին եկել, իրար ծոց մտել: Չորս դին ձէն-ձուկ կտրել խաղաղել էր: Մայիսւան կայտառ բնութիւնը չարաճճի մանկիկի պէս ցերեկւան խաղ ու պարից յոգնած՝ սև վերմակի տակ հանգիստ նիրհում էր:

Լուռ էին և Ջաւադ շէյխի վրանները: Մորփէսը իր սև թւերը տարածել էր և այստեղ: Միայն արթուն շների խուլ օւնոցը մերթ ընդ մերթ խռովում էր խորհրդաւոր լուռթիւնը: Հօտ ու հովիւ զետին փուլած անհոգ մրափում էին: Քնել էին բոլորը: Միայն մէկի աչքից քունը վաղուց փախել էր: Նա լուռ ու մտախոհ նստած էր վրանի դռանը փիփրլացող խարոյկի առաջ, որ իր աղօտ լոյսը ձղել էր կենդանի արձանի դունատ դէմքին: Յիրաւի եթէ արձան լինէր դա՝ իւրաքանչիւր թանգարանի հարուստ զարդ

կարող էր լինել: Բայց դա ֆաւաւր շէյխն էր: Լեռներն այդ խաղարարը ինքն չէր կարողանում հանգիստ գտնել այդ զիշեր: Դեռ նոր էր քնել և ահա երազում տեսնում է որ իբր իր վրանի մէջ տեղի սիւնը կոտորւեց ու ինքը տակը մնաց: Նա այլապէս վեր թռաւ քնից ու փսփստեց Աստծուն որ երազ էր այդ, բայց այլ ևս չըկարողացաւ քնել: Մի ինչ որ նախազգացում ճմլում էր նրա սիրտը: Մի քանի անգամ փորձեց նորից քնել, բայց իզուր, կարծես մի թունաւոր օձ ներսից կրճում էր: Նա անգիտակցաբար շորերն հագել ու վրանի դռանը նստած՝ կարծես հանգչող խարոյկի վերջին կայծերի մէջ յուսոյ մի կայծ էր փնտրում: Նա ինքն էլ չըզիտէր ինչքան ժամանակ էր անցել, երբ մի ցուրտ սարսուռ անցաւ ամբողջ մարմնով: Գիշերային պաղ հովն անցել էր մինչև ոսկորները: Նա կամա-

ցուկ վեր կացաւ ալ ճանացած տեղից ու սոսկալի ուրականի պէս յամր քայլերն ուղղեց դէպի դաշտը, վրաններից դուրս, հեռուն, հեռուն անեղր մթութեան մէջ, ուր կարծես պիտի թաղէր սրտի դառն թախիծը: Այդ խաւար միայնութեան մէջ միայն նա կարողացաւ մի սրտանց խոր ախ քաշել, որ փոքր թեթեւացրեց բուռն վրդովմունքը: Խոր քնից դարթնածի պէս մի անուշ յօրանջով սթափւեց: Չորս զին լուռ էր, դատարկ ու մութ: Յանկարծ այդ անթափանց մութի միջից նրա ականջին հասաւ մի խուլ հեծկլտանք, որ կարծես մեծ ուժով ժայթքում էր խեղդող ժայռերի միջից: Չէյնը մի ըսկէ քարայցած մնաց: Նա՞մբողջ մարմնով լսողութիւն էր դարձել, բայց չէր կարողանում որոշել հեծկլտանքի տեղը: Նա իսկոյն փռւեց գետին ու մի քանի վայրկեան շունչը կտրած սուր, փորձառու

ականջը ամուր սեղմեց խոնաւ հողին: Ապա գալլորս շան պէս կամացուկ բարձրացաւ ու արագ քայլերն ուղղեց դէպ մի կողմ: Անձրեւը կամաց մաղում էր: Կուտակւած ամպերը խուլ գոռում էին ու մերթ րնգ մերթ կրակի շանթեր արձակում, որ ճեղքելով խիտ, խաւարը՝ լուսաւորում էր չորս դին: Ուրաւ կանը կանգնեց: Հեծկլտանքն երբեմն կորչում էր ու երբեմն խուլ հնչում աւելի մօտ կարծես հէնց ականջի տակ: Յանկարծ կայծակի վարկենական լուսով նա հէնց իր ոտները տակ տեսաւ մի մարդ, որ աչքերը չռած՝ նայում էր իր կողմը:

—Ո՞վ ես, թշուառական, որ այսպահուս քաւադ շէջի լեռներում անօթեան ես մնացել:

—Յիրաւի, որ ես մի թշուառ արա-
րած եմ ու թշուառներից ամենաղժբաւի-
տը, մի ծանր հառաչով սլւտաւիանե-
օտարակներ:

— Ի՞նչ է պատահել քեզ օտարական, ^ով ես, ^որտեղից ուր ես գնում: Ի՞նչու աչքպես անհող ընկած ես, վիրաւոր ես, ի՞նչ է:

—Օ՛ր, մի խօսեցնիլ ինձ, բարի մարդ:
Սրտիս վէրքը մարմնիս վերքերից շատ
լսկծալի է: Քւղաններն ուզում էին յա-
փշտակել իմ միակ յոյսս ու ես գլորեցի
նրանցից միայն մէկին, մէկին: Ա՛խ,
երանի թէ մի անգամ էլ սուրս ձեռս
ընկնէր, ես նրանց բոլորովին հաւի պէս
կըմօրթէի: Բայց այժմ անգէն, վիրաւոր
առիւծի պէս մոլորւած եմ այս լեռներում
ու զոհ կիտի դառնամ այդ լրբերին:

— Վեր կաց, օտարական, ով և լինիս, քո վրայ ձեռք չբալիտի բարձրանայ Ջաւադ շէլիս լեռներում: Այս գիշեր դու իմ հիւրն ես:

Օտարականը լուռ էր: Նա անշարժ
ընկած էր թաց գետնի վրայ: Չէլիք բար-

ճրացրեց նրա թւից և իր հուժկու բազուկը
նեցուկ տալով վիրաւորին առաջնորդեց դէպ
իր վրանը: Նա իր ձեռքով լաւ օտարականի
վէրքերն, սպեղանի կապեց ու քնացրեց
իր վրանի մի անկիւնում: Ինքն էլ առանց
հանելու՝ թինկը տւեց ու խառնաշփոթ
մտքերով պաշարւած ներհում էր:

Գուրսը մութ էր, անձրևը քանի
գնում սաստկանում էր: Ամպերի որոտն ու
փայլակը աշխարհ էր բռնել: Յանկարծ
շների վոհմակն ահռելի զոռուն-գոչունով
մէկը միւսի չետքից սլացան վրաններից
դուրս: Մեռելի պէս քնած հովիւներն իսկ
ոտքի թռան ու զէնքերը ձեռքերին կաղմ
ու պատրաստ էին: Բաց շները լսելով
ծանօթ ձայնը՝ դադարեցին հաչելուց: Եկո-
ղը հէյդար բէկի ընկերներէցն էր: Նա իս-
կոյն ցած թռաւ ձիուց: Բարևը բերնին
մոռցել էր:

— Հէյդար բէկն ընկաւ... եղաւ նրա
առաջին խօսքը:

Մի ակնթարթում ամբողջ օբան ոտ-
քի էր: Քսանական հոգուց հեծեալների
երկու խումբ սլացաւ դաշտն ու լեռները,
ուր փախել էր բէկին սպանողը: Զէյխը
կենդանի մեռել էր: Նրա գէմքը ոչ մի ար-
տայայտութիւն չունէր: Կրակի ալ բոցերի
պէս վառւող ջուխտակ սև աչքերը մարել
էին: Միայն քունկերակները յորդ ալիքի
պէս բարձրանում ու իջնում էին. երկար
նա անշարժ, քարացած կանգնած էր
վրանի դռանը: Աղամայ մութն արդէն
բաշում էր, յորդ անձրևն հետզհետէ
դադարում: Զէյխը ձագը կորցրած վագրի
պէս մի խուլ մռնչիւն արձակեց ու ապա
մտնելով վրան՝ առանց ձէն-ձուկ հանելու՝
ոտքի մի թեթև հարւածով զարթեցրեց
իր օտարական հիւրին, տարաւ ձիերի
աղլը (ամառայ փարախ), սանձեց մի
նոյգ ու նստացնելով նրա վրայ իր հիւ-
րին, լուռ առաջնորդեց մինչև մօտակա
բլուրը:

— Փախիր, թշուառական, այլ ևս
կեանքիդ համար ես երաշխաւոր չեմ. դու
սպանել ես իմ միակ որդուն...

Ծերուկի ձայնը խեղդեց...

Ու ամենի ձին թուցրեց իր հեծեալին
դէպի բլրի բարձունքը, որի տակ սուրբ
կրճքին ընկած էր Զաւադ շէլիւր, լեռնե-
րի գիւցաղներ:

9 U

№ 20

2041

1

1